

Nemzetállamok és nemzeti kisebbségek

FORRÁS: BAYERKURIER.DE

A fenti volt a címe a közép-európai politika és történelem talán legalaposabb és legtárgyilagosabb brit szakértője – a II. világháború alatt a BBC magyar adásában „Macartney Elemérként” nagyra becsült Carlile Aylmer Macartney – 1934-ben megjelent, 553 oldalas könyvének is. A magyar és egyéb nemzeti kisebbségekkel szembeni türelmetlenségről és elnyomásról adott láttele sajnos nem áll távol a mai helyzettől sem. A megoldásra tett javaslatai éppen ezért aktuálisak és észszerűek. Indokolt lenne lefordítani és kiadni ezt a munkát.

Van-e igazság abban, hogy a Nyugat válsága, az Európai Unió „föderális illúziója”, a nemzetek fölötti utópia kényszeríti Magyarországot külön utakra? A világnak – vagy legalább egy részének – az egyesítése mint cél végigkíséri a történelmet. Nemcsak hódítók, diktátorok törekedtek erre, hanem az emberiség sorsát javítani kívánó álmodozók, politikai és társadalmi tervezgetők is Platónól Robert Schumannig. Azonban Morus Tamás Utópiája sem csupán egy horrorisztikus társadalom víziója. Nevében hordozza, hogy Seholsincs. Az egyesült Európa gondolata sok évszázadra megy vissza. A II. világháború tanulságaként fölerősödött, majd komoly lépéseket tettek nyugat-európai megvalósítása érdekében. Tetőpontját az 1983-ban tíz állam vezetője által elfogadott, Az Európai Unióról szóló ünnepélyes nyilatkozat jelenti, amelyben benne van „a mind szorosabb unió” iránti elkötelezettség. Am a hidegháború lezárulása, illetve még inkább a 2008-as pénzügyi válság óta az egyesülés felé haladó Európa terve hallgatólagosan elejtődött. De még a fölfele ívelő korszakában sem merült föl az olyan egység gondolata, amely az európai államok, pláne a nemzetek megszűnését, nyelvük eltűnését jelenthetné. En legalábbis nem olvastam egy sort sem arról, hogy bárki európai politikus kívánta volna ezt, vagy akár csak számított volna rá. Sem a volapük, sem az eszperantó nem lett közös nyelv Európában. Az angol sem lesz, pláne a Brexit után. Egy alkotmányval, közös szövetségi kormányval, jogrendszerrel bíró Európai Egyesült Államok nem jön létre belátható időn belül. Ettől ne féljen senki.

Ami azonban az újabb lépés-nyomon emlegetett „nemzetállamot” illeti, azzal szerintem baj van. Mind a szóhasználatban, mind a gyakorlatban. Az angol nyelvben (különösen annak amerikai változatában) a „nation” egy adott ország állampolgárait jelenti. Így lett az államokat tömörítő világszervezet neve Egyesült Nemzetek. A „national” helyes magyar fordítása nem „nemzeti”, hanem „országos”. Ezért van 1802 óta Országos Széchényi Könyvtárunk, ezért volt kár az Országos Levéltárt átnevezni Nemzeti Levéltárrá. (A nemzeti dohánybolt végképp a nemzeti eszme devalválása.)

De hol vannak ma nemzetállamok? Románia és Szlovákia alkotmánya – a magyar és más

Lehetőség. Az idő nekünk dolgozik – ha az Európai Unió betölti a célokat, amiket alapítói eléje tűztek

nemzeti kisebbségeket semmibe véve – az országot nemzetállamként határozza meg. Ezt Markó Béla, az RMDSZ korábbi elnöke joggal nevezte rémálomnak, hiszen megvalósulása a magyar és más nyelvi kisebbségek eltűnését jelentené. A magyar felfogás a nemzetet történelmi és kulturális közösségnek tekinti. Ezért gondolkodott Antall József 15 millió magyarban, és ezért hirdette meg Orbán Viktor 1998-ban a magyar nemzet határmódosítás nélküli egyesítését. Ezt szavazta meg 98 százalékos többséggel az Országgyűlés 2010. május 26-án.

A nacionalizmus, mint uralkodó eszme

Ahogy Eötvös József az 1850-es években megállapította: a nemzeti eszme (a „nemzetiség”, más szóval a „nacionalizmus”) lett a XIX. század egyik uralkodó eszméje – és az maradt a XXI. században is. Valóban Janus-arcú, építő és romboló erő, államokat teremtett és pusztított el. A XX. század elején a három soknemzetiségű birodalom, az oszmán, az orosz és a Habsburg felbomlását idézte elő. De az e birodalmak romjain a nemzeti önrendelkezésre hivatkozva létrehozott országok nem voltak nemzetállamok. 1919-ben Közép- és Délkelet-Európa etnikailag anynyira kevert lakosságú volt, hogy a legjobb szándékkal és pártatlansággal sem lehetett volna nemzeti szempontból igazságos határokat húzni. A két világháború közötti Közép-Európa államai „a modern államok kicsiny és labilis karikatúrái” voltak (F. H. Hinsley megfogalmazása), és „mindegyik új államban felülkerekedett egyfajta szűk látókörű hivatalos nacionalizmus”. A nemzeti, vallási és politikai kisebbségekkel szemben követett elnyomó politika állandó belső és külső feszültségekhez, konfliktusokhoz vezetett. „Az általános és kölcsönös ellenségeskedés állapota jó lehetőségeket teremtett a béke aláaknázására törekvő nagyhatalmak számára” – írta Hugh és Christopher Seton-Watson, a Monarchia sírásójának két fia apjuk művéről.

Miközben a II. világháború után Közép-Európa a kisebbségek legyilkolása és kitelepítése, illetve asszimilálása révén az etnikai homogenizálás felé haladt, a nyugati demokráciák kisebbségei (a kanadai franciák, a katalánok, a baszkok, a skótok, a walesiek, a dél-tiroli osztrákok stb.) széles körű jogokat, autonómiákat kaptak, illetve vívtak ki maguknak. Ezzel párhuzamosan a munkaerőhiány és a munkavállalás szabadsága következtében jelentős létszámú idegen népesség telepedett le a nyugati országokban. Kezdetben főként az egykori gyarmatokról és Törökországból érkez-

ahol a többségi nemzet nem próbálja csökkenteni a nemzeti kisebbségek számát – megkérdőjelezve ezzel jövőjüket –, hanem többjogokat biztosít számukra, Európa keleti felén nem sok követőre talált. Legalábbis a többségi nemzetek sorában nem. Itt az állam hagyományosan nem semleges a nyelvet és a kultúrát érintő kérdésekben. Sőt, gyakran a nemzeti kisebbségek üldözésének az eszköze, attól a reménytől vezérelve, hogy az etnikailag sokféle lakosság „homogenizálható”, asszimilálható, így a magukat nemzeti államnak hirdető országok idővel valódi nemzetállamokká válnak.

Trianon következményeit kizárólag az egységes, a személyek és az áruk szabad mozgását lehetővé tevő, vámhatárok nélküli Európa tudja enyhíteni.

Maradt az elnyomás az utódállamokban

Ahol a többségi nemzet nem próbálja csökkenteni a nemzeti kisebbségek számát – megkérdőjelezve ezzel jövőjüket –, hanem többjogokat biztosít számukra, Európa keleti felén nem sok követőre talált. Legalábbis a többségi nemzetek sorában nem. Itt az állam hagyományosan nem semleges a nyelvet és a kultúrát érintő kérdésekben. Sőt, gyakran a nemzeti kisebbségek üldözésének az eszköze, attól a reménytől vezérelve, hogy az etnikailag sokféle lakosság „homogenizálható”, asszimilálható, így a magukat nemzeti államnak hirdető országok idővel valódi nemzetállamokká válnak.

A sportérmekekért folytatott nemzetközi vetélkedés sem a nemzeti érzés eltűnése felé mutat. Sok feszültség, konfliktus forrása a nem európai háttérű, vallásilag, kulturálisan elkülönülő bevándorolt népesség – főként annak radikális kisebbsége –, az azonban bizonyos, hogy vissza nem telepíthető, ki nem űzhető Európából a sok millió arab, afrikai, ázsiai. Ezért Észak-, Nyugat- és Dél-Európában nemzetállamokról ma nem beszélhetünk. Közép- és Kelet-Európában nincsenek ilyen új kisebbségek, nem ők jelentenek problémát, itt a régi, történelmi kisebbségek helyzete, a többségi nemzetek türelmetlensége évszázados, az enyhülés jeleit alig mutató feszültségforrás. Az integrált multietnikus társadalom,

együtt haladt a regionalizmus terjedésével. Dél-Tirol nincs egyedül. Spanyolország és Belgium a tartományok föderációja, Skóciának és Walesnek saját parlamentje van. Csakúgy, mint Norvégiában finnugor rokainknak, a számíknak (lap-poknak). Schleswig dán és német része egyaránt kétnyelvű, a Svájci Konföderáció pedig az autonóm kantonok szilárd szövetsége. Látjuk azonban, hogy Romániában és Szlovákiában, sőt Szerbiában is egy magyar többségű autonóm terület a domináns nemzet szemében ma is elfogadhatatlan.

Trianon következményeit kizárólag az egységes, a személyek és az áruk szabad mozgását lehetővé tevő, vámhatárok nélküli Európa tudja enyhíteni. Az uniós tagságnak és a schengeni rendszernek köszönhető, hogy a magyar–szlovák határnál már meg sem kell állni. Nem kérnek semmilyen igazolványt, nem moztanak a vámok. Nagyon kívánatos, hogy mielőbb ez legyen a helyzet valamennyi határunknál. Az Európa Tanács hivatott a nemzeti kisebbségek széles körű jogainak biztosítására, az Európai Unió pedig minden diszkrimináció felszámolására. Mindkét intézmény súlyosan elmarasztható, amiért süket és vak a magyar kisebbségekkel szembeni jogsértések ügyében. Ez megváltoztatandó – nélkülük viszont a magyar államnak nincs eszköze. Külföldi nyomás nélkül nem képzelhető el a helyzet javulása, de egy minden tekintetben példamutató Magyarország – a baráti országok támogatását maga mögött tudva, és rámutatva, hogy a kisebbségekkel szembeni türelmetlenség világszerte még mennyi feszültséghez és konfliktushoz vezethet – elérheti a külön magyarok jogos igényeinek a nemzetközi felkarolását.

Az idő nekünk dolgozik – ha az Európai Unió betölti a célokat, amit alapítói eléje tűztek. A béke és a jólét mellett megértésre és őszinte barátságra van szükség a nemzetek között. A szabad munkavállalás következtében ma milliók élnek a szülőházaiktól távol. Az EU kezd modern Babelhez hasonlítani, de az internet és az olcsó utazás korában ez nem jár együtt nyelvi és kulturális asszimilációval. A regionalizmus, a közösségek autonómiája sem csökken, hanem erősödik – egyelőre csak Európa nyugati felében. A szomszéd államokhoz csatolt magyar közösségek és a megállíthatatlanul növekvő európai magyar diaszpóra fennmaradását csak az Európai Unió biztosíthatja.

A balsors és a balítéletek nemzetére 1991-ben, a megszállások százada végén rávirradt a szerencse. Lehet élni vele, de el is lehet szalasztani az esélyt. Tompa Mihály 1865-ben így figyelmeztetett: „Jelen van már a pillanat: / Hogy a sors urnájába nyúlni, / Életre vagy halálra húzni, / E nemzetnek lehet, szabad!

JESZENSZKY GÉZA

A szerző volt külügyminiszter

(Eredetileg megjelent a Magyar Nemzetben)